

Особливості модифікацій фразеологічних біблійних одиниць у сучасному французькому публіцистичному дискурсі

І. М. Вигнанська

Львівський національний університет імені Івана Франка
Corresponding author. E-mail: irene_baytsar@yahoo.fr

Paper received 16.07.19; Revised 28.07.19; Accepted for publication 02.08.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-204VII60-24>

Анотація. У статті досліджено особливості використання фразеологічних модифікацій, відхилення від семантики узуальних фразеологічних біблійних одиниць (ФБО). У роботі окреслено фразеологічні модифікації як один із способів інтенціонального нормативного вживання ФБО та відмежовано модифікації від суміжних мовних явищ. На матеріалах сучасної французької друкованої преси проаналізовано моделі модифікування ФБО за рахунок зміни форматива (структурні фразеологічні модифікації) або шляхом специфічної інтеграції у контексті (контекстуальні фразеологічні модифікації). Прослідковано оказіональні перетворення семантики та/або структури ФБО, які автор застосовує з певною інтенцією для конкретного тексту.

Ключові слова: фразеологічна біблійна одиниця, фразеологічна модифікація, узуальна фразеологічна одиниця, оказіональний фразеологічний варіант.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасного мовознавства є вивчення питань, пов'язаних із дослідженням структурно-семантичних особливостей функціонування фразеологічних біблійних одиниць (ФБО), закономірностей їхнього трансформованого фразеотворчого розвитку.

Матеріалом дослідження слугували сучасні французькі періодичні видання (текстові фрагменти французького публіцистичного дискурсу).

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю здійснити комплексний аналіз фразеологічних модифікацій (ФМ), структурно-семантичних та комунікативно-прагматичних аспектів функціонування ФБО в сучасному французькому публіцистичному дискурсі; визначити головні чинники, що впливають на ступінь активності вживання ФБО та сприяють процесу їх фразеологізації.

Основна мета полягає у тому, щоб на конкретних прикладах виявити семантичні процеси, що супроводжуються структурною модифікацією ФБО, а також впливом текстового та контекстуального оточення на їх подальше використання, що дозволяє здійснити порівняльний аналіз традиційної біблійної форми ФБО з її оказіональним варіантом, визначити кореляцію їх тлумачень, залежність між активізацією функціонування ФБО у текстах Біблії та сучасному французькому публіцистичному дискурсі; з'ясувати джерела оновлення структури ФБО та чинники переходу до загального фразеологічного фонду мови, а також вплив структурно-семантичних змін на процеси дефразеологізації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування основних результатів дослідження. Особливу увагу дослідників явище ФМ привертало після так званого "прагматичного перевороту" у мовознавстві, коли в центрі уваги мовознавців стояли проблеми не мовної системи, а її вживання на рівні мовлення. Якщо йдеться про ФМ, то це перш за все торкається виключно рівня мовлення ("parole", згідно з термінологією Ф. де Соссюра). Під ФМ розуміють таке вживання ФБО, при якому відбуваються відхилення від семантики узуальних ФБО. Ці семантичні альтернативи можуть спричинятися змінами структури та

компонентного складу базисних ФБО, специфічною інтеграцією у контексті: актуалізація фразеологічного значення у поєднанні з прямим значенням; домінантна актуалізація прямого значення на фоні образного; одночасна реалізація прямого та фразеологічного значення. У сучасному французькому публіцистичному дискурсі чимало ФБО вживаються у модифікованому вигляді, отож "ФМ не слід розглядати як відхилення від норми, порушення закономірностей мовної системи, а, навпаки, як реалізацію властивого їм потенціалу можливостей" [7, с.6]. Отже, ФМ – особливий спосіб інтенціональної реалізації ФБО у мовленнєвому акті, за якого автор вносить зміни у компонентний склад ФБО або інтегрує ФБО у контексті. Адресат виходить із того, що змінена ФБО краще реалізує прагматичну установку, а через неї і комунікативне завдання, оскільки ФБО пристосовані до тексту та тісно з ним пов'язані. ФМ є одним із засобів «мовної економії»: сприяє ущільненню тексту та компресії інформації. Зберігаючи номінативні, конотативні та образні властивості вихідних ФБО, ФМ інтегрують додаткові конотації, розбудовують первісний (узуальний) образ.

Аналіз французького публіцистичного дискурсу засвідчує, що одна з найважливіших функцій ФМ полягає у пристосуванні узуальної ФБО до конкретного публіцистичного контексту як у тематичному, так і в граматичному планах, що дає змогу продуцентів з обмеженої кількості ФБО творити "необмежену" кількість ФМ.

Одним із перших мовознавців, хто розглядав ФМ як закономірне та системне мовне явище, був О. Кунін. "У разі оказіонального вживання фразеологічних одиниць, – зазначав дослідник, – можлива заміна компонентів, уклінювання слів і перемінних сполучень, часто ускладнене лексичними змінами, додавання перемінних компонентів, синтаксична деформація..." [5, ст.10]. І. Арнольд згадує про "релевантні зміни в лексичному складі, синтаксичній структурі, семантиці, при яких узуально-стала форма ФБО протиставляється його оказіональній формі" [1, ст 89].

Для того, щоб зрозуміти причини утворення ФМ, слід розглянути такі властивості ФБО, як стійкість, полілексичність та ідіоматичність [13, ст 67]. Більшості

ФБО властива ідіоматичність, коли загальне значення не відповідає сумі значень окремих його компонентів. ФБО має своє цілісне фразеологічне значення, з одного боку, а з іншого, це одиниця полілексична, оскільки налічує кілька лексем, де кожен компонент ФБО може виступати у ролі самостійної лексеми і реалізувати своє самостійне, нефразеологічне значення. Не тільки окремі компоненти, а й цілі ФБО мають здатність до реалізації фразеологічного та прямого значення. Можливість фразеологічних компонентів реалізувати їхнє самостійне значення і співреалізувати фразеологічне значення є однією з підстав для утворення семантичних і структурних ФМ, в результаті яких порушується фразеологічна стійкість. Ще один важливий критерій ФБО - це стійкість, що проявляється у стійкості структури, компонентного складу та значення. Заміна компонента ФБО чи заміна її структури спричинюють зміну семантики. Таким чином, ФБО мають обмежену здатність до змін компонентного складу (це можливо у рамках фразеологічних варіантів) та трансформацій структури ФБО. Стійкість ФБО виявляється насамперед у тому, що вони існують не як окремі лексеми, не як довільна сукупність кількох слів, а репродукуються як усталені ФБО. Саме між матеріальною та семантичною стійкістю існує тісний взаємозв'язок. Коли видозмінюється форма ФБО, це призводить до трансформацій загального значення. А тому будь-яке порушення фразеологічної стійкості призводить до змін семантики ФБО, до утворення ФМ. ФМ свідчать про те, що ФБО піддаються моделюванню, і що фразеологічна система мови має власну динаміку розвитку.

У мовознавчій літературі існує ціла низка термінів для позначення перетворень ФБО: індивідуально-авторські перетворення, авторські неологізми, фразеологічні деривати, трансформація ФБО, актуалізація ФБО, ФМ, розчленовування ФБО та ін. На думку В.Н. Вакурова, причиною такого термінологічного хаосу є недостатнє опрацювання проблеми [3 с.101]. Основою утворення ФМ є узуалізована ФБО чи ФБО, яка піддається лексикографічній кодифікації. Термін "модифікація" доцільно вживати по відношенню до всіх можливих типів перетворень ФБО, як на рівні семантики, так і на рівні структурного складу. В процесі утворення ФМ йдеться про перетворення на рівні семантики, незалежно від того, чи вони спричинені структурними перетвореннями базисної ФБО, чи впливами контексту - результатом обидвох випадків є певні зміни загального значення ФБО - відхилення від узуального значення, а отже і його модифікація. ФМ - явище okazionale і водночас надзвичайно гетерогенне, адже йдеться про видозміну ФБО з різною структурою та різними семантичними характеристиками. Під ФМ розглядають "маніпуляції", що призводять до порушення стійкості. З одного боку, це порушення стійкості - від заміни фонетичного складу до зміни конститuentів, розширення лексичного складу аж до порушення певних норм вживання ФБО, причому компонентний склад ФБО може залишатися незмінний. З іншого, проходить порушення внутрішньої семантичної стійкості, що і є порушенням семантичної єдності ФБО [12, с.287]. Третя можливість - порушення зовнішньої стійкості (тексто-лінгвістичних норм чи

правил). Часто вже самі визначення мають негативну конотацію внаслідок визнання ФМ як "порушення" норм і властивостей, як мовленнєва реалізація ФБО, спрямована проти її фразеологічних властивостей. А тому ФМ слід розглядати не як порушення певних норм, а як типовий спосіб вживання ФБО, адже кожна ФБО може піддаватися ФМ. Російські фразеологи А.М. Мелірович та В.М. Мокієнко [6, с.253] виділяють два типи ФМ: це семантичні перетворення, до яких автори зараховують семантично-стилістичні перетворення, які не торкаються лексико-граматичної структури ФБО і другий тип - це структурно-семантичні перетворення, або ж такі смислові перетворення, які пов'язані зі зміною лексичного складу та/або граматичної форми ФБО. Отже, ФМ - особливий спосіб інтенціональної реалізації ФБО у мовленнєвому акті, при якому автор вносить зміни у компонентний склад ФБО або особливим чином інтегрує ФБО у контексті, наслідком чого є певні трансформації семантики ФБО.

Залежно від того, чи модифікація змінює структуру ФБО, чи тільки торкається семантики, виділяють: 1) контекстуально-семантичні модифікації; 2) структурно-семантичні модифікації.

Необхідність модифікацій зумовлюється передусім прагматичною метою, а саме - прагненням досягнути чітко визначеного стилістичного ефекту, який можливий за наявності контрасту між традиційною формою ФБО та її модифікованим варіантом. ФБО, перенесені в публіцистичний контекст, набувають нових змістових відтінків, незважаючи на збереження співвіднесеності з початковою ФБО. Автори публіцистичних видань, трансформуючи ФБО, у пошуках більшої виразності вислову надають їй несподіваного, незвичного змісту, щоб посилити увагу читача. Причому в основі своєї це має асоціативні, часто випадкові зв'язки.

Однією із суперечливих залишається проблема розмежування фразеологічних варіантів (ФВ) та ФМ. Поняття ФВ застосовується по відношенню до різних мовних явищ: від компонентів ФБО, які можуть замінювати один одного у складі ФБО і кількість яких обмежена, аж до okazionale вживання. Болдирева Л.М. вживає поняття "okazionale ФВ", які утворюються внаслідок перетворення стійких словосполучень у мовленні задля досягнення певного прагматичного ефекту [2, с.17].

Необхідно розрізняти ФВ і зміни компонентного складу ФБО, що спричиняють зміни семантики ФБО. Про ФВ йдеться тоді, коли допустимі формальні зміни ФБО, при яких одиниця не втрачає свого ФЗ і піддається реєстрації у словниках, а ФМ на відміну від ФВ не піддаються лексикографічному кодуванню. ФМ - це явище на рівні мовлення, а не на рівні системи. На відміну від ФВ модифікаціям властива okazionale. ФМ - okazionalізм, які виявляються у певних мовних актах та яким притаманна інтенціональність, оскільки в процесі перетворення узуальної ФБО в модифіковану автор має на меті досягнення певного прагматичного ефекту. Також слід зазначити, що ФМ не обов'язково характеризується формальними змінами ФБО, адже їх форма може залишатися без зміни, однак значення може зазнавати змін за рахунок контексту. У випадку варіантів доцільно говорити про "нормативне", а не

оказіональне вживання ФБО, а у випадку ФМ - відхилення від узуальної ФБО, що призводить до зміни семантики ФБО. Морфо-синтаксичні та парадигматичні зміни не підпадають під поняття модифікації. ФБО володіють певною валентністю, реалізацію якої не варто прирівнювати до ФМ, адже у першому випадку жодних семантичних трансформацій ФБО не відбувається.

Важливою проблемою є також розмежування узуальних ФБО, їх мовних варіантів та okazіональних ФБО (мовленнєвий варіант) - авторський неологізм. Більшість фразеологів визнає, що межа між узуальним та okazіональним вжитком мовної одиниці досить умовна. І.І Чернишова розрізняє два види варіювання компонентного складу ФБО: це узуальні варіанти як закономірні явища на рівні мовної системи та okazіональні варіанти на рівні мовлення. Значній кількості ФБО властива варіативність у межах узусу, та й "сама норма характеризується динамічністю, що ускладнює кваліфікацію варіанта, оскільки ступінь вірогідності твердження про авторську видозміну залежить від чіткого усвідомлення можливих варіантів, визнаних суспільною мовною практикою" [10, с.146]. Чітко визначених меж між узусом та okazіональністю важко простежити. Вчені висловлюють думку про те, що критерієм узуальності є форма ФБО та її кодифіковані лексикографічною практикою значення. Представники ширшого погляду на узус вважають традиційні рамки занадто вузькими і пропонують розширити рамки узуальності, не погоджуючись з думкою, що будь-яка зміна формату ФО та семантичної структури призводить до okazіональності. Отже, узуальність виходить за межі кодифікованої ФБО, й до неї зачисляють ті зміни формату та окремих компонентів ФБО, які не впливають на загальне значення ФБО. В основу розмежування узусу та okazіональності покладено семантичний та прагматичний критерії, відповідно до яких всі морфологічні, лексичні, синтаксичні зміни структури ФБО є узуальним використанням. Межа між узуальним та okazіональним вжитком є мобільною - будь-яка ФБО з часом потенційно може стати узуальною, оскільки фразеологічна система мови є відкритою і перебуває в постійному розвитку.

А. В. Кунін вважає, що ФБО і її фразеологічний контекст створюють фразеологічну конфігурацію, яка в свою чергу поділяється на узуальну та okazіональну [5, с.6]. Узуальна конфігурація: ФБО реалізуються з їх стилістичним забарвленням без будь-яких відхилень від узусу. Okazіональна конфігурація: ФБО, які піддалися okazіональній зміні (відхилення від мовної норми). Обидва види складають новоутворення на базі фразеології, проте ФВ мають мовний статус, вони кодифіковані і є, відповідно, узуальними ФБО. Проте їх особливістю є "чітко виражений вторинний характер, вони сприймаються як одиниці залежні, корелятивні своїм висхідним одиницям, а нерідко і вміщують у собі частину цих висхідних одиниць". На противагу їм, okazіональні ФБО є одиничними утвореннями для конкретної мовленнєвої ситуації, фактами мовлення. ФВ різняться між собою певними формальними змінами, які не спричинюють будь-якої зміни ФЗ (кількість ФВ у мові обмежена). ФМ не

супроводжуються обов'язковими змінами форми, їх кількість у мовленні необмежена і вони не можуть бути зафіксовані у словниках, хоча потенційно можуть перейти в розряд одиниць мови і бути в перспективі кодифікованими. З цього приводу ще І.І Срезневський зауважив: "Будь-який вдалий вислів може закарбуватися в пам'яті слухачів, може бути ними повторений, і не один раз, може перейти таким чином у загальне надбання та примножити засоби виразності мови" [8, с.4]. ФМ як похідні від узуальних ФБО, "реалізуються у мовленні, знову потрапляють у мову, реєструються словниками".

Вважають, що узуальні варіанти покривають такий "простір, у межах якого можливі формальні зміни ФБО і при яких не втрачається ФЗ". Оскільки ФМ - це зміни ФБО, які виходять за межі варіантів, то про варіанти йдеться лише тоді, коли ФБО мають ідентичне ФЗ, коли вони не різняться між собою ні денотативно, ні конотативно, тобто містять у собі достатньо формальних відповідностей, щоб ідентифікувати їх як одну і ту ж ФБО.

Проблема розмежування ФМ та ФВ досить складна, тому що певною мірою перетинаються схожі між собою мовні процеси, адже і в першому, і в другому випадках йдеться про зміну компонента ФБО. Слід зважати й на те, що в один період певна ФБО може сприйматися як okazіональна, а в інший - може стати загальноновживаною, закріпленою суспільною мовною практикою.

Для інвентаризації пояснень ФБО варто керуватися такими критеріями: 1) якщо в текстах трапляються семантико-фразеологічні варіанти, то їх можна вважати узуальними; 2) якщо, відповідно до окремих ФВ, які зареєстровані в одному словнику, в текстах не виявлено достатньої кількості біблійних значень, то лексикографічні дані слід перевіряти за показниками інформантів (якщо інформанти підтверджують визначеність сформованих контекстів із передбаченим біблійним наповненням, то даний ФВ можна вважати узуальним); 3) якщо з ФВ жоден з інформантів не підтверджує визначеність контекстів, сформованих із певних ФБО, то цей ФВ не є узуальним.

Варіантність ФБО розглядаємо як закріплені нормою видозміни ФБО, не порушуючи при цьому її семантичної належності, що передбачає наявність у ФВ наступних ознак: єдність образу; єдине джерело виникнення; спільне денотативне значення; співпадіння кількості значень та виконуваних у мові функцій категоріальних (лексико-граматичних) значень; співпадіння (часткове або цілковите) лексичного складу при неспівпадінні граматичної структури або навпаки. Відповідно до перелічених властивостей ФВ розглянемо їхні характерні ознаки:

1. ФВ часто походить із одного й того ж самого джерела, що і його базова ФБО. Під варіантністю розглядаємо змінюваність, яка не спричинює виникнення нової сутності і внутрішня форма яких сприймається мовцем: *Le pain venu du ciel* → *manne céleste* (Exode 16, 15): *La Russie continuera de profiter de sa manne pétrolière tant que les cours des matières premières resteront élevés, et ils semblent se stabiliser autour de 125 dollars* (Le Figaro, 31 juin 2008). *Une véritable manne occidentale s'abat sur l'Allemagne de l'Est*

(La 5, 1er. Juillet 2015)- lors de l'union monétaire allemande.

2. Наявність спільного денотативного значення. ФБО в семантичному плані рівноцінні, хоча можуть мати різне етимологічне забарвлення та відноситися до різних мовних стилів. Наприклад: синонімічні ФБО *Monter au Golgotha / Monter au Calvaire* (Math. 27, 33); *Arche d'alliance / arche sainte* (2 Samuel 6, 7); *aux quatre coins du monde / de la terre* (Essaie 11, 12) не є ФВ, хоча й побудовані на одному образі та й за змістом нічим не відрізняються. Подібне членування ФВ та синонімічної ФБО ґрунтується на зменшенні ролі семантичних чинників у становленні ФБО, оскільки в такому випадку ігноруються єдність образу, спільність походження, семантична рівноправність ФБО. Проте ця ознака не може слугувати критерієм виділення об'єкта біблійної фразеології, адже, якщо ФВ – різні форми одного й того ж самого ФЗ, то синонімічні ФБО є окремими, самостійними одиницями мови.

3. Якщо ФВ володіють єдністю образу, походять від одного джерела та рівноцінні за змістом, то кількість їхніх значень також збігається. Трапляються випадки, коли значення розвивається лише в одному варіанті, внаслідок чого останній формує окреме значення в межах полісемантичної ФБО та продовжує залишатися варіантом цієї ФБО в її попередньому значенні. Наприклад, ФО *faire la cour à qn. / faire sa cour à qn.* мають однакову образну основу і є ФВ однієї ФБО, що означає *люб'язно говорити з кимсь, виявити свою увагу до чогось*. Однак перший варіант має ще й інше значення – *упадати біля когось*, не притаманне другому варіанту. В цьому значенні *faire la cour à qn.*, зазвичай, не належить до варіантних відношень з формою *faire sa cour à qn.*

4. У ФВ присутній один спільний компонент за їхніх структурно-граматичних відмінностей. У ФБО *ange de lumière; bon ange; ange gardien* [14, ст 29]. спільним компонентом, що слугує лексичним варіантом, є іменник *ange*. Це закріплені нормою різновиди ФБО, що характеризуються єдністю образу та спільністю змісту і збігаються згідно з функціями та категоріальними значеннями. Важливими критеріями варіантної ФБО визнають: єдність образу та значення, спільність походження. Щодо прагматичної структури до ФВ зачисляємо ті ФБО, що збігаються за лексичним складом, але різняться граматичною структурою. Серед варіантів цього типу виділяють:

1. Морфологічні варіанти

а) вживання однини та множини в іменниках: *Dieu regarde la main pure et non pas la main pleine (les mains pures et non pas les mains pleines)* (Math. 17, 13);

б) вживання різних артиклів: *trembler comme une (la) feuille;*

в) пропускання артикля: *Etre blanc comme neige* (Psaumes 51, 9); *Beau comme (un) Dieu* (Isaïe 8, 17); *L'aumône est (une) soeur de la prière* (Proverbes 14); *Tout travail mérite salaire* (Luc 10, 7); *Ce que (une) femme veut Dieu le veut;*

г) заміна артикля детермінативом: *Job sur le (son) fumier; Porter (une) sa croix* (Math. 15, 13); *Aimez le (votre) prochain* (Math. 5, 43); *Manger comme Samson s'escrime des (ses) armes* (1.Samuel 16); *A qui se lève le matin Dieu prête la (sa) main* (Proverbes 19, 17); *Du miel*

et du lait sous la (ta) langue (Cantique des Cantiques 4, 11);

д) вживання прийменників або пропускання прийменника: *(de) lin blanc; (de) pur sang; jeter de l'huile dans (sur) le feu; être en deuil pour (de) qn.;*

е) вживання часових дієслівних форм: *Innocent comme l'enfant qui naît (qui vient de naître); Dieu est une tour forte, le juste s'y réfugie et y est / sera en sûreté;*

ж) вживання займенникової форми дієслова: *S'en laver les mains comme Pilate* (Math. 27,24); *Qui se connaît connaît Dieu* (Genèse 4,1); *Le Verbe s'est fait chair* (Jean 1,14).

2. Синтаксичні варіанти. Автори передають ФБО різними семантико-синтаксичними структурами, зі збереженням їхнього загального значення. Семантичної інтерпретації може зазнавати не вся ФБО, а лише певна її частина: *Changer l'eau en vin – l'eau est changée en vin; Se mettre au pied du crucifix – Etre mis au pied du crucifix* (Luc 23, 33); *Se prendre à son propre piège – Etre pris à son propre piège* (Proverbes 11, 6).

Морфологічні розбіжності між ФВ такі ж, як і синтаксичні, що спричинює утворення морфолого-синтаксичних варіантів: *juger (sur) ses grands dieux*. На морфологічному рівні варіативність семантико-синтаксичної структури ФБО виявляється в тому, що певний компонент з однаковим лексичним значенням репрезентований: 1) різними словоформами; 2) різними варіантами однієї й тієї ж словоформи. Вживання різних ФВ однієї словоформи не впливає як на відношення компонентів у семантико-синтаксичній структурі ФБО, так і на значення всієї ФБО. Коли ж відкрита предикатом позиція заповнюється різними формами одного слова, тоді спостерігається відмінність у семантико-синтаксичній структурі ФБО.

3. Позиційні варіанти різняться порядком слів, який не впливає на синтаксичні відношення між компонентами: *Jour et nuit – nuit et jour; lampe allumée et lampe éteinte.*

Елементи розглянутих типів фразеологічної варіантності можуть з'єднуватися у групи, що дає змогу виокремити такі комбіновані типи:

1. Лексико-граматичні ФВ. Їхні взаємозамінні компоненти можуть бути ідеографічними синонімами: *Tomber (s'abatre) comme une masse; Aux audacieux Dieu donne (prête) la main; Manger (prendre) le bon Dieu; Fête carillonnée (grande fête); fête paroissiale (patronale).* У ФВ такого типу взаємозамінними можуть бути декілька компонентів, а інколи й усі компоненти: *Fendre (couper) un cheveu (des cheveux) en quatre; Rendre visite (aller chez) à saint Pierre (Jésus);*

2. Стилістико-граматичні ФВ: *Rire (rigoler) comme un bossu; Etre (se trouver) sur la brèche / monter à la brèche;*

3. Лексико-квантитативні ФВ: *Mettre en ligne – faire entrer en ligne de compte;*

4. Стилістико-квантитативні ФВ: *Faites ce que je dis – il faut faire ce que je dis, pas ce que je fait* (Math. 23,3); *Sortir par le nez – sortir par les trous du nez* (Nombres 11, 20).

Можлива двоступенева взаємна заміна компонентів у деяких ФВ, коли третій варіант може не налічувати спільного компонента з першим варіантом, але варіюватися з ним через посередництво другого,

четвертий може варіюватися з другим через посередництво третього, і т.д.: *Détourner qn. de son chemin* “звести когось на манівці, з істинного шляху” – *écarter qn. de son chemin; écarter qn. de sa voie*. Приналежність до різних функціональних стилів виключає можливість взаємозаміни подібних ФБО у синтагматиці. Аналіз ФВ, утворених заміною компонентів, засвідчує, що варіативність не відтворює розбіжності в змістовому значенні ФБО, а характеризує її тільки з боку стилістичної приналежності чи експресивної забарвленості.

5. *Орфографічні варіанти ФБО: Pays de Cocagne – Pays de cocagne; Ouvrier d'onze heure – ouvrier de onze heure.*

Семантичний інваріант здатний забезпечити існування ФБО і зберегти їх подібність навіть в умовах відсутності лексичного інваріанта. Тому, ФВ - закріплені нормою різновиди ФБО, які характеризуються як єдністю образу, спільністю змісту, виконуваних у мові функцій, так і категоріальним значенням.

Варіантність пов'язана з поняттям мовної норми. Звісно, якщо варіантність впливає з диспозиційної норми мови, то вона, законна і навіть бажана та відтворює гнучкість мови, її багатство, розмаїття виразових засобів. Інша річ, коли варіантність є наслідком відхилення від норми, тоді вона не бажана, бо зумовлена помилковим слово- або формовживанням. Головними ознаками ФВ є єдність внутрішнього мотивування, образу ФЗ та відносна спільність синтаксичної конструкції, в межах якої відбуваються лексичні зміни. Головними типами ФВ є формальні трансформації та лексичні заміни компонентів ФБО. Формальне варіювання компонентів ФО визначається фактом генетичної спільності слова та фразеологічного компонента. У структурі ФБО вирізняють константні (постійні) та змінні елементи. Константні елементи створюють основу подібності одиниць, змінні – можливість варіативності. Нарізноморфність та цілісність образу ФБО забезпечує взаємозамінність їхніх компонентів і семантичну стабільність ФБО за її варіювання. Саме завдяки цим властивостям можна створювати нові ФБО чи “квазіфразеологізми”, на основі вже існуючих у мові авторським варіюванням компонентів. Авторські варіювання змінюють закріплену словникову конотацію. ФБО у мові газет реалізуються шляхом зміни лексичного складу та граматичної структури через заміну окремих компонентів ФБО, що спричинює створення лексичного варіанта ФБО. Отже, досягається більша виразність ФБО, відмова від трафарету.

Трапляються випадки, коли журналісти часто свідомо відступають від мовних норм. У мові “завжди існують чинники, які гризуть норму”, стимулюють розвиток нових форм і засобів вираження. Надмірна приналежність до норм може гальмувати процес розвитку мови, позбавляючи її гнучкості. Отже, в мові спостерігається протидія двох протилежних тенденцій. З одного боку, це прагнення фразеологічного фонду до недоступності задля адекватного функціонування, з іншого – саме в процесі такого функціонування змінюється та збагачується фразеологічний фонд.

Живання змінених форм варто розглядати не як випадковий факт, а як явище, закономірне для мови експресивної, як норми, що є вираженням мовних тенденцій. Життя новоутворень залежить від того, наскільки велика потреба в цьому утворенні. Лише пройшовши період перевірки у мовній практиці, отримавши поширення, новоутворені ФБО набувають чинності у фразеологічному фонді, стають або узуальними варіантами, структурними синонімами, або ж новими ФБО, сприяючи тим самими збагаченню біблійної фразеології.

Незважаючи на семантичні порушення, модифікації в комплексному складі, значення ФБО залишається незмінним, змінюється лише та частина інформації, яка потрібна авторові для відтворення точнішого образу та за якої актуалізуються образно-емоційні та функціонально-стилістичні можливості мовних засобів [11, с.204]. Часте вживання ФБО в публіцистичному дискурсі сприяє її закріпленню як одиниці загальноживаної. У цьому випадку біблійна архісема проникає в семантичну структуру нової ФБО, зумовлюючи та значною мірою визначаючи характер конотації останньої. Як наслідок, здійснюється перехід біблійного образу до складу публіцистичних, часто зі збереженням біблійного компонента первинної тематики. Вираз *Conclure une Alliance* [14, с. 24], який сягає витоків біблійного ФС *arche d'alliance* (Генеза 9, 8), пройшов шлях від загального значення *укласти союз* до політичного *укласти міждержавну угоду: Ce pays (l'Afrique de Sud) va changer...de table de la loi, mais aucune force au monde...ne pourrait contraindre la tribu Afrikaner aller au bout de sa démarche, si la "nouvelle alliance" avec les Noirs...ne lui paraissaient pas le plus sûr garant de son destin* (Le Quotidien de Paris, 27 février 2002).

Спостерігаються випадки коли слово набуває морфологічних показників і змінює синтаксичні властивості шляхом переходу в іншу частину мови: *angélique* (ангельський; *patience angélique* — ангельське терпіння) / *angélique officinale* (дудник, ангеліка, цукат з листків дягеля) (прикметник / іменник); *vierge* (діва) / *pays vierge* (недосліджена земля, *métal vierge* - самородок) (іменник / прикметник). Будь-яка граматична категорія є носієм певного значення, а заміна граматичної категорії спричиняє появу нового значення.

ФБО, запозичена з Біблії, та її сучасне відтворення не є синонімічно абсолютними еквівалентами і часто супроводжуються втратою елементів значення (редукуванням компонентів ФБО). Оказіональне редукування компонентів ФБО пояснюється їх внутрішніми властивостями і поділяють на власне еліптичне та відносно еліптичне. Власне еліптичні ФБО функціонують як редуковані варіанти цілісного за своїм лексичним складом фразеологічного сполучення. Цитата з Біблії (Лук 6, 20) *Bienheureux les pauvres en esprit car le royaume des cieux est à eux* є зредукованою до *les simples (pauvres) d'esprit* [14, с.50]. У сучасній мові вираз вживають для позначення *людей, убогих духом, позбавлених духовних цінностей: Il s'agit de libérer les hommes de l'obscurantisme imposé par l'Eglise, toujours au nom du même Dieu, qui n'aime que les simples*

d'esprit (Conversation de M. Durkheim et Weber, les Eperonniers)

До відносно еліптичних належать ФБО, в яких втрачений компонент замінюється придієсловним об'єктом займенником в препозиції (le, la, les, en, y): *Dieu est une tour forte, le juste s'y réfugie et y est en sûreté* (une tour forte □ y); *Faire comme saint Jean qui donnent le baptême sans l'avoir reçu* (le baptême le); *Si Dieu n'existait pas il faudrait l'inventer* (Dieu le).

Уживання частини ФБО *le Bon Dieu* замість *être comme le bon Dieu vous a fait* має оказіональне використання. Відокремлений фрагмент перетворюється на ФБО, проте не обов'язково, щоб будь-яке оказіональне вживання ставало новою ФБО, хоча для мови характерне “перетворення оказіональних явищ на мовний узус”. Оказіональне редукування ФБО є не аномалією, не випадковим порушенням чи відхиленням від мовної норми, а чітко вираженою тенденцією, характерною для стилістичної структури ФБО, і нерідко економією мовного вираження.

Утворення та функціонування ФБО супроводжується, з одного боку, тим, що компоненти ФБО втрачають свої конкретні значення, а з іншого – отримують нові, додаткові смисли. Внаслідок відокремлення структура ФБО не лише порушується, але й змінюється їхня синтаксична відтворюваність. Звідси й різні способи трансформації: ті, що порушують структуру ФБО з послабленням чи посиленням значення інваріанта (розширення структури з додаванням перемінних компонентів) та ті, що не порушують структуру ФБО та пов'язані з семантичною двоплановістю. Так, у ФБО *Envoyer aux calendes.....*, поява елемента *grecques* вірогідна, а у ФБО *Envoyer aux calendes saoudiennes* (L'Express 13 juillet 2007), основна інформація міститься в новому елементі. Структурні чи структурно-сміслові трансформації забезпечують збільшення інформативності висловлення.

На підставі характеру змін у структурі, що пов'язані зі зміною плану вираження ФБО зі збереженням чи модифікацією її плану значення, представимо способи структурних та структурно-сміслових трансформацій ФБО: 1) заміна одного чи декількох елементів у структурі ФБО; 2) розширення структури ФБО шляхом введення нових елементів (додавання); 3) усічення структури ФБО пов'язане з алюзією.

Ефект заміни залежить від величини відстані взаємозамінних компонентів у системі мови. *Reconnaître l'arbre à son fruit → Reconnaître un homme à ses actes / reconnaître une entreprise à son résultat*. Лексико-граматична цілісність ФБО зберігається, проте новий контекст вживання, не нейтралізує звичних асоціацій, пов'язаних з біблійним образом ФБО, хоча надає їй нового змісту. Нові компоненти сприяють збільшенню семантичної сутності і збагаченню образності. Якщо слово з розширеним значенням переходить із біблійної лексики в загальноживану, то унаслідок такої семантичної заміни відбувається узагальнення значення. Власна назва *Philistins* (Genèse 10, 14) – вороги давніх євреїв, войовничий народ, який у XII ст. до н.е. з острова Крит здійснив нашествя на південне узбережжя Палестини. Слово *philistin* стало означати “зайда, чужинець,

зухвала, брутальна, невихована людина”. Врешті *Philistins* [14, с.196] асимілювалися з місцевими семітами. Щойно чужак стає своїм, він перестає бути *philistepom*. При заміні біблійного слова загальноживаним відбувається концептуальне перенесення старих елементів на нові елементи. Вираз *Dieu créa le monde* піддається трансформації між компонентами: *Le Français créa le restaurant* (Marianne, 25 novembre 2002); *Elle créa la femme* (le Nouvel Observateur, 23 juillet 2006); *Saint-Laurant créa la femme* (Marianne, 2 septembre 2005).

У реченні *Mais plus de territoire: les socialistes l'en ont chassé. Sus au lion émissaire, comme il est des boucs* (Marianne, 31 mai 2004) використовується два значення елемента *émissaire*: буквальне «емісар, посланець» та актуалізоване лексемою *boucs* – «цап відбувайло». Спостерігаємо відношення дисемії — одночасна реалізація в контексті двох значень одного слова, внаслідок чого виникає семантичне подвоєння (пряме і переносне значення).

Трансформація базується на відношенні обсягу понять: *L'habit ne fait pas le bonze* (le moine) (Marianne, 27 novembre 2001): *le bonze* – бонза, будиський монах є гіпоронімом до гіпоніму *le moine* – монах; *Prenez ce bretzel (pain) c'est le corp du Christ...* (Marianne, 17 décembre 2004): *le bretzel* – солоний крендель із кмином, що відноситься до гіпоніму *le pain* – хліб.

У реченні *Rendons à César.....sa galère* (Le Monde, 7 juin 2006) спостерігаємо демегафоризацію внаслідок заміщення метафори на трансформант, що прив'язує ФБО до конкретної комунікативної ситуації. Трансформант демегафоризує ФБО на користь конкретної комунікативної ситуації.

В процесі трансформації замінюються два або більше елементи, що приводить до того, що від ФБО залишається мінімальний для впізнання “скелет”. У ФБО *A père avare enfant prodigue* «один недолік чи вада породжує інший, протилежний йому недолік чи ваду»: *A agriculteur distrait, machine active* (Marianne, 3 octobre 2007); *A père de l'Église, fils de personne* (Marianne, 27 mars 2009). *A problème tordu, solution bancale* (Marianne, 3 décembre 2002). ФБО *Dieu créa le monde* трансформується у реченнях *Et Mel Gibson filma la passion* (Marianne, 25 avril 2004); *Et Hossegor prit la vague* (Le Nouvel Observateur 24 aout 2008) і виступає як авторитетний, етичний та естетичний аргументи, а концептуальний смисл елемента *Dieu* переноситься на нові елементи *Hossegor, Mel Gibson*.

Значимість ФБО може змінюватися залежно від контексту, словесного оточення, в якому вони знаходяться. ФБО вживаються в новому контексті + пояснення значення без порушення структури: *Le gouvernement a accouché cette loi comme Eve après avoir mangé le fruit défendu* (le Drapeau, 12 mai 2003) □ *Accoucher dans la douleur* (Genèse 3, 16) – *la punition d'Eve* [14, с.20].

Зустрічається і порушення стилістичної дистрибуції + обігрування образного значення останнього компонента. ФБО *vendre son droit d'ânesse pour un plat de lentille* (Genèse 25,3) вжито у реченні для позначення виразу *l'aide humanitaire américaine*, що утворився внаслідок редукування останнього компонента: *Vous avez vendu votre droit d'ânesse. Les Etats-Unis*

admettront-ils que nous utilisons leur matériel à des fins purement nationales? (Le Monde, 16 mars 2001).

Виявлено: що тісніший зв'язок ФБО з публіцистичним дискурсом, то більш структурним і семантичним змінам вона підлягає (подекуди до певного злиття з контекстом) [16, с.235]. Все ж, у публіцистиці важко знаходити щоразу унікальну експресію, необхідну сему з конструктивною метою, тому журналіст часто вимушений досягати виразного ефекту винятково завдяки формі викладу.

Такий вид трансформації, як додавання, базується на введенні у структуру ФБО нових елементів, які несуть у собі найбільше інформаційне навантаження у новоствореному висловленні, уточнюють смисл не всієї ФБО, а лише одного з її елементів. У виразі *Boire le calice* (Psaumes 7, 5) додавання компонентів *les deux* та *jusqu'à la lie* як уточнення до номінативного компонента ФБО *calices* посилює семантику цього компонента та спричинює максимальний контраст, унаслідок чого посилюється сприйняття ФБО. *Histoire que les Tricolores boivent les deux calices jusqu'à la lie, Richard Gasquet a également mordu la poussière face au Russe Dmitry Tursunov* (Le Figaro, 31 juin 2008).

Алюзією є різновид натяку, який є посиленням через відповідний знак на певний культурний денотат, що супроводжується прирощенням тексту у якому вона використовується [13, с.206]. Алюзія може функціонувати як засіб розширеного переносу властивостей та якостей предметів, осіб, явищ, що мають місце у ФБО, на предмети, осіб, явища, що описуються. У заголовку статті *les faucons et les colombes* (Le Nouvel Observateur, 21 novembre 2002) алюзивна метафора відтворює ідею, що політиків варто розмежовувати на голубів (мир, спокій) та соколів (агресивність, брутальна сила): *Chez les électeurs israéliens, l'épreuve de force des territoires occupés pourrait bien transformer les colombes en faucons*. Вдаючись до алюзивної метафори автор спонукає читача до прочитання статті. Текст компенсує недостатність інформації, закладеної в заголовку, цілковито актуалізує інноваційну семантику ФБО. Алюзивні ФБО характеризуються додатковими конотативними прирощеннями до їхніх значень в авторському контексті, що поглиблює оцінний та експресивний аспект оповіді. У реченні *Mais on peut être victime sans être haineux, et gravir comme lui la butte Montmartre avec la croix de Lorraine sur le dos pour finir crucifié à côté du voleur en maudissant «J.C.»* (Marianne, 25 février 2001) введено власну назву «J.C.» (Ісус Христос), що створює прийом абсурду, завдяки якому, а також лапкам актуалізується лексема *Jacques Chirac*. Апеляція до Ж. Ширак через «J.C.» набуває ознак клішованості у сучасному публіцистичному дискурсі [9, с.98] *Une vie après J.C.* (L'Express, 7 décembre 2006).

Активні процеси в семантичному розвитку найбільше виявляються в тих випадках, коли різні типи трансформації спричинюють до розпаду всієї ФБО, а, отже, дефразеологізації. Це процес, за якого: компоненти ФБО можуть функціонувати як окремі мовні одиниці, отримувати повну семантичну автономію, а також можливість самостійного синтаксичного розвитку поза межами ФБО. Відповідно, що більш віддалений такий зв'язок, то швидше слово сприймають як окреме і

виокремлюють в лексичну одиницю, що й прискорює процес дефразеологізації. І навпаки, поява нового значення від впливом ФБО хоча й робить його форму прозорішою, не зумовлює розщеплення цієї ФБО, навіть якщо ще відчувається зв'язок між новим і старим значеннями. Процес дефразеологізації є завершеним тоді, коли отримане нове самостійне значення ФБО настільки віддалене у змістовому відношенні від свого прототипу (перемінного слова), що сприймається вже як омонім. У словосполученні *pape (f) au riz* лексема *pape (f)* (каша) є омонім іменника *pape (m)* (понтіфік, папа). Розрив зв'язку між двома значеннями призводить до того, що сполучення позбавлене можливості співвідноситися зі своїм генетичним джерелом. Як наслідок, між компонентами встановлюються семантично-синтаксичні відношення, характерні для модельованих утворень. Процес дефразеологізації залежить від ступеня та характеру семантичного розвитку компонента ФБО. Елементи дефразеологізації накопичуються всередині ФБО, готуючи тим самим умови для її розщеплення та переходу в розряд загальноживаних [10, с.9]. Деякі елементи дефразеологізації можуть існувати в прихованій формі, а фразеологічна деривація, залежно від ступеня характеру семантичного розвитку компонентів, по-різному відтворюється у ФБО. Фразеологічна деривація в деяких випадках не зумовлює розпаду ФБО, хоча і змінює відношення між її компонентами; вона спричинює втрату головної ознаки, що і сприяє її дефразеологізації. З'ясувалося, що за розширено-переносного використання спеціальної лексики остання підлягає процесу газетно-публіцистичної спеціалізації, яка полягає: у розширенні (узагальненні) значення ФБО, набутті виразом експресії та соціально-оцінного забарвлення, спеціалізації семантики ФБО часто з зміною значення. ФБО, які перейшли у розряд загальноживаних, дають підстави стверджувати, що біблійна фразеологія є складовою виражальних засобів газетно-публіцистичної мови, а оказіональну трансформацію розглядають як особливий авторський прийом, завдяки якому виявляють складні мовні процеси у французькій періодиці.

Проведене дослідження ФМ усіх структурних та семантичних типів у сучасному французькому публіцистичному дискурсі дало змогу дійти **наступних висновків:**

ФМ – це оказіональні перетворення семантики та/або структури ФБО, які автор застосовує з певною інтенцією для конкретного тексту, один із способів нормативного вживання ФБО у мовленні. Здатність ФБО до модифікування впливає як із конститутивних (полілексичність та стійкість), так і з факультативних (ідіоматичність, образність, мотивованість, семантична подільність) властивостей ФБО. Вивчення ФМ робить значний внесок у дослідження сутності структурно-семантичних та прагматичних ознак ФБО, розширює уявлення про еволюційні процеси сучасної французької фразеології та культурно-комунікативну концепцію мовця, сприяє розкриттю взаємодії мовних та позамовних чинників у формування нових значень, ілюструє системні вияви трансформованих процесів ФБО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И.В. Арнольд. – 2-е изд. – М.: Книжный дом „ЛИБРИКОМ”, 2010. – 448 с.
2. Болдырева Л. М. Речевые стилистические варианты фразеологических единиц / Л. М. Болдырева // Ученые записки МГПИИЯ им. М.Тореза. – 1964. – 29 с.
3. Вакуров В.Н Основы стилистики фразеологических единиц (на материале фельетона). / В.Н. Вакуров. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 175 с.
4. Данелян Ю.В. Структурні і смислові трансформації логоепістем у французькому медіа-дискурсі: комунікативно-прагматичний і лінгвокогнітивний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Юлія Володимирівна Данелян. – К., 2009. – 196 с
5. Кунин А.В. Фразеологические единицы и контекст // Иностранные языки в школе. – 1971. – № 5. – С. 2-15.
6. Мелерович А. М., Мокиенко В. М. Семантическая структура фразеологических единиц и компоненты их формы = Opuscula lingüistica Georgio Treder Dedicata. Gdansk: Wydawnictwo Uniwersitetu Gdanskiego, 2007. -P. 244-259.
7. Пташник С. Б. Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їхні функції в німецькому газетному тексті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 “Германські мови” / С.Б. Пташник. – Львів, 2003. – 18 с.
8. Срезневский И.И Заметки об образовании слов из выражений // Заметки Импер.Акад.Наук. - Спб., 1893. - Т.30. - Кн.2.
9. Чекалина Е. М. Язык современной французской прессы (лексико-семантический аспект) / Чекалина Е. М. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та., 1991. – 167 с.
10. Чернышева И.И. Фразеологическая номинация и коммуникация (на материале немецкого языка) / И.И. Чернышева // Сборник научных трудов МГПИИЯ им. М. Тореза. – 1985. – Вып. 252. – С.180–189.
11. Barr J. The Semantics of Biblical Language / James Barr. – Oxford: Oxford University Press, 1961. – 245 p.
12. Erickson J.F. Biblical Semantic Structure and Biblical Lexicology: Ph. D. Diss. / J.F. Erickson. – Fuller, 1980. – 325 p.
13. Isabel González Rey La phraséologie du français / Isabel González Rey.– Toulouse.: Presses universitaires du Mirail, 2002. – 268 p.
- 14: Jean C. Bologne Expressions d’origine biblique / Jean Claude Bologne – Paris.: Larousse., 1999. – 290 p.
15. Welte W. Englische Semantik / Werner Welte. – Frankfurt a.M; Berlin ; New York: P. Lang, 1993. – 405 p
16. Whetmore E. J. Mediamera. Mediaworld. Form, Content and Consequence of Mass Communication / E. J. Whetmore. – Belmont ; Wardworth, 1993. – 362 p.

REFERENCES

1. Arnold I.V. Semantics. Stylistics. Intertextuality / I.V. Arnold. – 2 nd ed. – М.: Book House «LIBRIKOM», 2010. – 448 p
2. Boldyreva L. M. Language stylistic variants of phraseological units / L. M. Boldyreva // Scientific notes. - 1964. - 29 p.
3. Vakurov V.N. The basics of the stylistics of phraseological units (on the material of feuilleton). / V.N. Vakurov. - М.: Publishing House of Moscow. University, 1983. - 175 p.
4. Danelian Yu.V. Structural and Semantic Transformations of Logoepestemes in French Media Discourse: Communicative, Pragmatic, and Cognitive Perspectives.: Sciences: 10.02.05 / Yuliya Volodimirivna Danelian. - K., 2009. - 196
5. Kunin A.V. Phraseological units and context // Foreign languages at school. - 1971. - № 5. - p. 2-15.
6. Melerovich A.M., Mokienko V.M. Semantic structure of phraseological units and components of their form = Opuscula lingüistica Georgio Treder Dedicata. Gdansk: Wydawnictwo Uniwersitetu Gdanskiego, 2007. -P. 244-259.
7. Ptashnyk C. B. Structural-semantic peculiarities of phraseological modifications and their functions in the German newspaper text: Sciences: 10.02.04 "Germanic languages" / C. B.Ptashnyk - Lviv, 2003. - 18 p.
8. Sreznevsky I.I. Notes on the formation of words from expressions // Notes Impers.Akad, of Science 1893. - V.30. - Kn.2.
9. Chekalina E.M. The language of the modern French media (lexico-semantic aspect) / Chekalina E.M. - Leningrad: Leningrad Publ. University., 1991. - 167 p.
10. Chernysheva I.I. Phraseological nomination and communication (on the material of the German language) / I.I. Chernysheva // Collection of scientific works of MGPI them. M. Toreza. - 1985. - Vol. 252. - p. 180–189

Peculiarities of Modifications of Biblical Phraseological Units in Modern French Mass-media discourse

I. Vygnanska

Abstract. This article explores the peculiarities of the use of phraseological modifications and divergences from the semantics of usual biblical phraseological units in Modern French Mass-media discourse. In this contribution, phraseological modifications are described as one of the methods of the intentional normative use of biblical phraseological units, and a distinction is made between phraseological modifications from related language phenomena. Based on cases from the contemporary French media, the models of the modification of biblical phraseological units resulting from the change of the formative (structural phraseological modifications) or a specific integration into the context (contextual phraseological modifications) are analysed, and the occasional transformations of the semantics and/or the structure of biblical phraseological units, as used by the author with a certain intention in a specific text, are traced.

Keywords: the Bible Phraseological Units, phraseological modification, usual phraseological unit, occasional phraseological variant.